

Warszawa, 27-07-2026 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

VII.505.13.2026.KK

Pan

prof. dr hab. Wojciech Polak

**Przewodniczący Kolegium Instytutu
Pamięci Narodowej –**

**Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko
Narodowi Polskiemu**

AE:PL-69649-14996-TUDWW-21

Szanowny Panie Przewodniczący,

do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich wpłynął wniosek dotyczący sposobu prezentacji danych przez Instytut Pamięci Narodowej – Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (dalej: IPN) w Inwentarzu archiwalnym umieszczonym na stronie <https://inwentarz.ipn.gov.pl>.

Wnioskodawca zwraca uwagę, że na stronie tej upubliczniane są dane osobowe osób, które w rzeczywistości nie współpracowały z organami bezpieczeństwa PRL, lecz którym funkcjonariusze służb bezpieczeństwa założyli teczki osobowe.

Przyjęty sposób publikacji danych może zatem wprowadzać w błąd, sugerując współpracę danej osoby z tymi służbami, co jest problematyczne w szczególności

w przypadkach, w których prawomocnie rozstrzygnięto o nieprawdziwości takich zarzutów.

Zgodnie z art. 28a ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (tekst jednolity, Dz. U. z 2023 r. poz. 102; dalej: ustawa o IPN), IPN „publikuje na stronie internetowej inwentarz archiwalny zawierający opis całego zasobu na poziomie jednostki archiwalnej w sposób pozwalający na identyfikację zagadnień lub osób, których dotyczą dokumenty”. Przepis wyznacza też zakres publikacji, wskazując obowiązkowe (ust. 2) i fakultatywne (ust. 3) elementy opisu jednostki archiwalnej. Wśród elementów obowiązkowych znajduje się m.in. „tytuł jednostki archiwalnej identyfikujący rodzaj materiałów archiwalnych ze wskazaniem danych osobowych osób, takich jak: imię, nazwisko, data urodzenia, imię ojca, bądź zagadnień, których dotyczą” (art. 28a ust. 2 pkt 3 ustawy o IPN), a wśród elementów fakultatywnych m.in.: „regest lub dodatkowe informacje o zawartości jednostki” (art. 28a ust. 3 pkt 6 ustawy o IPN). Natomiast „szczegółowe zasady ewidencjonowania, przechowywania, opracowywania, zabezpieczania, udostępniania i publikowania dokumentów” zatwierdza Kolegium IPN (art. 23 ust. 2 pkt 4 ustawy o IPN), które również „ustala priorytety w zakresie udostępniania dokumentów zgromadzonych przez Instytut Pamięci” (art. 23 ust. 2 pkt 6 ustawy o IPN).

W tym kontekście wydaje się, że nie stoi nic na przeszkodzie, aby opisy jednostek archiwalnych zawierały informacje o znanych IPN faktach lub zwłaszcza posiadanych przez IPN dokumentach (zgromadzonych w innych jednostkach archiwalnych), które mają wpływ na ocenę prawdziwości materiałów zawartych w archiwach. Chodzi tu w szczególności o składane przez osoby, których dotyczą dokumenty, wyjaśnienia, sprostowania lub uzupełnienia przekazane do zasobu archiwalnego IPN na podstawie art. 35b ust. 1 ustawy o IPN oraz oświadczenia lustracyjne i akta postępowań dotyczących zgodności z prawdą oświadczenia lustracyjnego. Obecnie materiały takie

publikowane są jako osobne jednostki archiwalne. W przypadku wyjaśnień, sprostowań lub uzupełnień w rubryce „Opis zawartości” wskazywana jest skrótowo istota stanowiska zawartego w złożonym dokumencie. W odniesieniu do akt postępowań lustracyjnych brakuje natomiast analogicznej informacji o wyniku postępowania – zwłaszcza o tym, czy sąd uznał złożone oświadczenie lustracyjne za zgodne z prawdą.

Uwzględniając fundamentalną rolę powszechnego dostępu do archiwów zawierających materiały dotyczące działań organów bezpieczeństwa totalitarnego państwa, należy zwrócić jednak uwagę na wyrażoną w preambule ustawy o IPN „powinność zadośćuczynienia przez nasze państwo wszystkim pokrzywdzonym przez państwo łamiące prawa człowieka”, traktowaną jako wyraz „przekonania, że żadne bezprawne działania państwa przeciwko obywatelom nie mogą być chronione tajemnicą ani nie mogą ulec zapomnieniu”. Wszelkie działania związane z publikacją materiałów archiwalnych powinny być zatem analizowane przez pryzmat ww. celów funkcjonowania IPN wskazanych w preambule. Z uwagi na postulaty jawności i pamięci, wymagające rzetelności przekazu, oraz konieczność zadośćuczynienia osobom prześladowanym przez organy bezpieczeństwa PRL, wymagającą prostowania przekazu płynącego ze sfałszowanych dokumentów służb, wpisy w Inwentarzu archiwalnym powinny uwzględniać możliwie pełen obraz rzeczywistości.

Nie wydaje się przy tym wystarczający komunikat pt. „Informacja dla Czytelników. Inwentarz archiwalny – przewodnik po zasobie archiwalnym przechowywanym w Instytucie Pamięci Narodowej”, zgodnie z którym: „Zakres i rodzaj udostępnianych danych został określony na mocy ww. ustawy [o IPN]. Inwentarz archiwalny IPN docelowo ma zawierać informacje o materiałach historycznych przechowywanych w zasobie IPN. Inwentarz jest systematycznie uzupełniany o kolejne rekordy i aktualizowany w zakresie już dostępnych w nim opisów. Inwentarz archiwalny IPN nie stanowi pełnej bazy danych o zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej”.

Jak wskazuje się w orzecznictwie (zob. m.in. Sąd Apelacyjny w Poznaniu w wyroku z 28 maja 2021 r., sygn. akt, ACa 978/19): „nie sposób przyjąć, że przeciętny odbiorca (...) po uzyskaniu takiej informacji jak wskazana w zapisie archiwalnym będzie podejmował dalsze czynności związane z jej zweryfikowaniem, szczególnie wobec społecznego przeświadczenia o rzetelności dokumentów publikowanych przez Instytut Pamięci Narodowej”.

Dopełnienie staranności w tym zakresie pozwoliłoby na odparcie zarzutów naruszenia dóbr osobistych osób, których dane widnieją w sposób sugerujący współpracę z aparatem bezpieczeństwa PRL, mimo braku takiej współpracy w świetle istniejących dowodów i prawomocnych orzeczeń sądowych. Stanowiłoby to również realizację zagwarantowanego w art. 47 Konstytucji RP prawa każdej osoby do ochrony prawnej jej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia. Warto zwrócić uwagę na to, że zgodnie z orzecznictwem m.in. Europejskiego Trybunału Praw Człowieka publikacja niezgodnych z prawdą danych o współpracy danej osoby ze służbami bezpieczeństwa stanowi naruszenie art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (prawo do ochrony życia prywatnego) i jest podstawą do wypłaty zadośćuczynienia (zob. wyrok ETPCz z dnia 4 maja 2000 r., Rotaru p. Rumunii, skarga nr 28341/95).

Jak wskazał np. Sąd Apelacyjny w Warszawie w orzeczeniu z 24 września 2020 r. (sygn. akt ACa 111/20), IPN „ma wszelkie możliwości, aby opisać materiały archiwalne w swoim inwentarzu w sposób nie naruszający dobrego imienia osób, którym SB założyła fałszywe teczki. Nic nie stoi na przeszkodzie, aby przy każdym wpisie inwentarzowym IPN zamieszczał informację, czy zweryfikowano wiarygodność danej teczki, a tym bardziej aby zamieszczał informację o sfalszowaniu dowodów współpracy z SB w każdym przypadku, kiedy dysponuje pozytywną wiedzą o takim procederze.” Sąd podkreślił także, nawiązując do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 11 maja 2007 r. (K 2/07), że z uwagi na brak informacji umożliwiających weryfikację treści, „IPN faktycznie wywołuje swoim inwentarzem w odbiorze społecznym efekt zbliżony do

katalogów, które przewidywał niekonstytucyjny i usunięty przez TK z porządku prawnego art. 52a pkt 5 ustawy”. Podobne stanowisko zajął również m.in. Sąd Apelacyjny w Białymstoku w wyroku z 19 października 2022 r. (I ACa 958/21). Sąd ten stwierdził również: „Ustawa rekomenduje więc dwa, jak się wydaje alternatywne sposoby oznaczenia jednostki archiwalnej, pierwszy, polegający na posłużeniu się personaliami osoby (osób), której zasób archiwalny dotyczy, zaś drugi – sięgający do opisu zagadnień ujętych w tym zasobie. (...) Kształt analizowanego przepisu [art. 28a ust. 2 pkt 3 ustawy o IPN] pozwala więc w sytuacjach wątpliwych, kiedy treść (opis) materiałów organów bezpieczeństwa jest sprzeczna z brzmieniem oświadczenia lustracyjnego, na taki opis jednostki archiwalnej, który nie przypisze autorowi tego oświadczenia współpracy z organami bezpieczeństwa. (...) [Z]awarte w art. 28a ust. 2 pkt 3 [ustawy o IPN] sformułowanie »opis zagadnień«, których dotyczy dany zasób, jest bardzo ogólne, co oznacza otwartą architekturę tej normy i możliwość jej elastycznego stosowania i wykładni. Pod pojęciem »opisu zagadnień« może się więc także mieścić nakazana pozwanemu w zaskarżonym wyroku informacja o treści oświadczenia lustracyjnego powoda”.

Przez wzgląd na niejednokrotnie podnoszony przez sądy problem niejasności związanych z treścią materiałów zamieszczonych w Inwentarzu archiwalnym, brak przeszkód prawnych, a jednocześnie wysoki autorytet IPN, z którym wiązać można zaufanie do wiarygodności publikowanych przezeń treści, działając na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2024 r. poz. 1264 ze zm.; dalej ustawa o RPO) za zasadne oceniam wprowadzenie zmian w sposobie publikacji materiałów w Inwentarzu archiwalnym IPN przykładowo poprzez:

1. umieszczenie na stronie dotyczącej danej jednostki archiwalnej (zwłaszcza obejmującej teczkę personalną wytworzoną przez służby bezpieczeństwa PRL) informacji o jednostkach powiązanych (m.in. obejmujących wyjaśnienia,

sprostowania i uzupełnienia oraz akta przeprowadzonych postępowań lustracyjnych);

2. umieszczenie na stronie dotyczącej danej jednostki archiwalnej (np. w rubryce „Opis zawartości”) informacji, czy jej zawartość została zweryfikowana, w szczególności, czy złożono oświadczenie lustracyjne i jakiej treści, czy toczyło się postępowanie lustracyjne i jaki był jego wynik, czy IPN dysponuje wiedzą o sfałszowaniu dokumentów wchodzących w składteczki personalnej, czy IPN posiada wiedzę o innych istniejących dokumentach mogących mieć wpływ na ocenę jej wiarygodności;
3. umieszczanie w opisie zawartości jednostek archiwalnych zawierających akta postępowań lustracyjnych adnotacji o wyroku sądu w sprawie lustracyjnej, w szczególności o tym, czy sąd uznał złożone oświadczenie lustracyjne za zgodne z prawdą.

Jednocześnie uprzejmie proszę o przesłanie uchwały Kolegium IPN lub innego aktu normatywnego określającego szczegółowe zasady ewidencjonowania, przechowywania, opracowywania, zabezpieczania, udostępniania i publikowania dokumentów przez IPN oraz o ustosunkowanie się do wyrażonej oceny zmierzającej do zapewnienia skutecznej ochrony wolności i praw jednostki oraz ograniczenia ryzyka systemowego wdawania się obywateli w spory ze Skarbem Państwa – IPN o ochronę dóbr osobistych.

Z poważaniem

Stanisław Trociuk

Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich

/-wydano i podpisano elektronicznie/